

ARGONUN NİTELİĞİ VE ARGOYA BAKIŞ AÇIMIZ

The Quality of Slang and Our Approach toward Slang

Musa ÇİFÇİ*

Özet

Çalışmada, argonun tanımlanması üzerinde durulmuş; ülkemizdeki argo çalışmaları tasvirî olarak incelenmiştir. Argonun söz varlığının temel nitelikleri üzerinde durulmuş; Argo ve gizli diller arasındaki ilişki genel yönleriyle vurgulanmıştır. Argoya bilimsel bakış açıları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Argo, özel dil, gizli dil, yapma dil.

Abstract

In the paper, the description of the slang has been given and the studies about slang in our country have been examined descriptively. The basic qualities of slang vocabulary and the relationship between slang and the secret languages have been described generally. The scientific approaches toward slang have been evaluated.

Key Words: Slang, Group Language, Secret Language, Artificial language.

Mevcut diller, oluşma biçimlerine göre, *tabii diller* ve *yapma diller* olarak iki gruba ayrılmaktadır. Tabii diller, temelinin ne zaman atıldığı bilinmeyen, ait olduğu toplumun kültürünü kuşaktan kuşağa taşıyarak aktaran, bilinç altına yerleşerek zihin işlemlerinin gerçekleşmesine ve bir kısım estetik hazların duyulmasına, hayati önem taşıyan beşerî işlere çok önemli ölçüde destek veren ve belki de bazı düşünürlere göre insan için düşünmenin ve yaşamının ta kendisi olan canlı bir varlıktır.

Yapma diller ise (Esperanto¹, Occidental gibi) sonradan bir grup insanın bir araya gelip bazı pratik endişe ve amaçlarla özel bir şekilde oluşturduğu, herhangi bir cansız araçtan pek farkı olmayan özel bir anlaşma, iletişim biçimidir. Bunların yanı sıra her dil dairesinde, o dilin malzemelerini kullanmak suretiyle yine birtakım pratik ihtiyaçların karşılanması veya iletişimin pratikleştirilmesi, zamanla oluşan telmihlerin daha kolay ifade edilebilmesi, belirli bir alana özgü kavramların zamanla anlam kaymalarına uğramaları ve daha pek çok özel nedene bağlı olarak gelişen, bir süre sonra da kendi geleneğini kuran özel diller vardır. Argo, bu tür dillerdendir; yapma bir dil olmakla beraber, masa başında değil, toplumsal yaşama alanlarında kültürleme sonucu oluşmuş bir dildir. Bu yönüyle doğal dillerden sayılır.

Her ne şekilde ve hangi amaçla olursa olsun, bütün ifade araçlarının, insanların bireysel ve toplum olarak belli ihtiyaçlarına cevap verdiği, dolayısıyla işlevsel olduğu söylenebilir. Elbette, argo da böyledir; ortaya çıkışı itibarıyla belli ihtiyaçlara dayanmaktadır.

İlgi çekici bir araştırma alanı olan argo, tıpkı dilbilimi gibi, bilim dünyasının ilgisini son yüzyıllarda (18. yüzyıl) çekmeye başlayan ve ülkemizde, son yıllarda araştırmacıların ilgisini yoğunlaştırmasına rağmen kapsamlı şekilde ele alındığı söylenemeyecek kadar az işlenmiş bir konudur. Argo çalışmalarının Türk dil biliminde gerekli yerini alamamasında toplumumuzun birtakım değer

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

¹ Yapma dillerin içerisinde en organize ve yaygın olanı Esperanto'dur. Pek çok yayın organı bulunmaktadır. Türkiye'de de bu yapma dili tanıtan, öğretilmesine çalışan eserler bulunmaktadır. (Libroservo 1980: 63)

yargılarının ve elbette sosyo-lengüistik ve sosyo-psikolojik araştırmalarla ilgili akademik eğilimlerin yeni gelişmeye başlamasının payı olduğu düşünülebilir.

Ülkemizde “*argo*” ve “*küfür*” kavramları çoğu zaman birbirine karıştırılmış, neredeyse eş değer tutulmuştur. Argo kavramı gereği gibi tanınmadığından, özellikle “*kültür argosu*” ile “*genel argo*” kavramları, bu gibi anlayışlar yaygınlık kazanmıştır. Bu alanda ilk çalışmayı yapan A. Fikri, bazı argo sözleri “ahlâka mugayirdir” düşüncesiyle eserine almamıştır.² Hatta, argoyla ilgili yazılı literatürdeki tanımlamalarda bile bu anlayışın izlerini bulmak mümkündür: “Önce özellikle Fransız dili filolojisinde, sonra kapsamı genişletilmek suretiyle de genel dilcilikte, Türkolojide ve başka kollarda, dilin tabakalanması bahsinde kullanılan bir terim... Eskiden önce esnafın, sonra da dilenci, serseri, külhanbeyi, hırsız, kaçakçı ve genel olarak şerîr takımının kendi yaşayış tarzı isteğine uyarak, etrafindakilerin anlayamayacağı şekilde ve kendi aralarında konuştuğu aşağılık bir özel ve gizli dil.” (İnönü Ansiklopedisi) Kamus-ı Türkî, argo kelimesine yer vermemiştir. Yabancı kaynaklarda da argonun şöhreti iyi değildir: “argot: özel bir grup veya sınıf tarafından kullanılan, hırsızların gizli dili gibi, özelleştirilmiş söz varlığı.”³ Türkçe Sözlük, argoyu biraz daha olumlu ifadelerle tanımlamıştır: “1. Kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya söz dağarcığı.”⁴ Ferit Devellioğlu’nun tanımı da yumuşak ifadedir: “... sosyal bir toplumun malı olan argo, özel diller (langues spéciales) zümresindedir; genel dilin kelimelerine bazı özellikler vermek ve özel kelimeler katmakla meydana gelmiştir. Özel diller ise, genel dilden ayrılarak, küçük sosyal gruplara bağlı kimseler arasında, az çok gizli düşüncelerin anlatılmasına yarayan ve canlı dillerin ortak mihrakı üstünde gelişen dillerdir.”⁵ Halil Ersoylu, bir başka açıdan yaklaşarak argonun zekâ ile ilişkisini vurgulamaktadır.⁶

Daha önce argo ile ilgili sınırlı çalışmalar yapılmışsa da⁷ bu alanda ilk ciddi ve kapsamlı çalışma Ferit Devellioğlu tarafından yapılmıştır.⁸ Devellioğlu, araştırmalarını özellikle İstanbul ve çevresine ayırmış, Türk argosunun belirleyici özelliklerini önemli ölçüde buralardan topladığı materyallere dayanarak ortaya koymuştur. Yakın zamanda Halil Ersoylu tarafından hazırlanan “Türk Argosu” da bu alandaki önemli bir boşluğu dolduran bilimsel bakış açısıyla hazırlanmış bir çalışmadır.⁹

Azerbaycan sahası dil çalışmalarında ise argo araştırmalarının başlangıcı Türkiye sahasına göre epay geç bir dönemde başlar. Bu sahada 1960’lara kadar argoyu konu alan herhangi bir incelemenin bulunmadığı kaydedilir.¹⁰ Şiraliyev’in yaklaşımında “*argo*”nun sadece özel bir dil olduğu, özel ve örtülü bir iletişim amacıyla kullanıldığı ifade edilir. Onun tespit ettiği, çok az sayıdaki meslek (kasaplar, sazendeler, âşıklar) argosudur. Bunların söz varlıkları da son derece sınırlı kalmıştır.¹¹ Türk argosunun söz varlığının da Şiraliyev’in incelediği gibi, lengüistik metotlarla işlenmesinde önemli yararlar vardır.

Türk dilinin pek çok alanında ve özellikle Anadolu ağızları üzerinde değerli derleme ve inceleme çalışmaları bulunan A. Caferoğlu, Muğla, Burdur, Isparta, Erkilet yörelerindeki bir kısım argo materyallerini incelemiştir.¹² Bunlara Konya’yı (Saadettin Nüzhet) da eklessek çalışmaların Türkiye için çok dar kapsamlı olduğu görülmektedir. Argonun, önemli oranda ağızlardan, yerel özelliklerden materyal

² A. Fikri, *Lûgat-ı Garîbe*, İstanbul 1307.

³ *Macmillan Dictionary*, ABC Kitabevi, İstanbul 1986.

⁴ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 2005.

⁵ Ferit Devellioğlu, *Türk Argosu*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1980, 6. Baskı, s. 13.

⁶ Halil Ersoylu, *Türk Argosu*, LM Yayıncılık, İstanbul 2004.

⁷ Bk. Halit Bayrı, *İstanbul Argosu ve Halk Tabirleri*, İstanbul 1934; Esat Özbekoğlu, *Türk Dilinde Kinâyât*, İzmir 1924; Saadettin Nüzhet, Mehmet Ferit, *Konya Vilâyeti Halkiyât ve Harsiyâtı*, Konya 1926.

⁸ Ferit Devellioğlu, *age*.

⁹ Halil Ersoylu, *Türk Argosu*, LM Yayıncılık, İstanbul 2004.

¹⁰ M. Ş. Şiraliyev, *Azerbaycan’da İşlenen Argolar*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara 1966, s. 127.

¹¹ “Gurd dili” de denilen kasapların argosunda 61, sazendelerin argosunda 20, âşıkların argosunda 21 kelime tespit edebilmiştir. (Şiraliyev 1966: 128, 134, 137)

¹² Ahmet Caferoğlu, *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, İstanbul 1943, s. X.

aldığı ve yapısını bunlara göre şekillendirdiği düşünülürse, değişik yörelerde argo çalışmalarına ihtiyaç duyulduğu anlaşılacaktır.

Her araştırmacı, Türk argosunun belirleyici özelliklerini, oluş sebeplerini ve gösterdiği nitelikleri farklı açılardan belli bir çerçeveye oturtmaya çalıştığından hepsini sınıflandırmak güç olacaktır; yapılan sınıflandırmaları şu şekilde bir araya getirmek mümkündür:

Argo temelde mecaza dayalıdır; argo için başvurulan birinci yol mecazdır: ceviz: *çene*, sacayak: *üç*, kulak: *iki* vb.¹³

Argoyu kullananlar, kelime almada, icat etmede ve mevcut dilin kelimelerini bozmada oldukça serbest davranırlar. Bozuk bir şekilde kullandıkları kelimelerin pek azı genel dile geçer.¹⁴

Deyim aktarmaları mevcuttur. Bir başka türe veya cinse analogi yoluyla ad verme görülür: yengeç anlamına gelen *pavurya*, omuzu düşük, çarpık yürüyen insanlar için kullanılmaktadır.¹⁵

Genel dildeki kelimelerin değiştirilmesi ve yabancı dilden alınan kelimeler argonun temel malzemesini oluşturmaktadır: Rumcada “o”, “bilinen” anlamına gelen *aftos*, argoda “kadın sevgili”; Arapçada “çekiç” anlamına gelen *matrak* kelimesi de “eğlence, alay” anlamında kullanılmaktadır.¹⁶

Bazı kavramlara “iş” kelimesi getirilerek argo sözler oluşturulmaktadır: Çin işi, Japon işi, Aydın işi, “Arap işini yıkım et.”: Atı hazırla.¹⁷

Sadece bir yöreye özgü anlam kaymaları da görülmektedir: “Aydın” kelimesi, Muğla’da *eşek*, Burdur’da ise *beygir* anlamında kullanılmaktadır.¹⁸

Kültür argosunu kullananlar (argoyu bir kültür olarak yaşayanlar) “r ve z” seslerini vurgulu olarak telâffuz ederler; kelime bölümlerini kesik kesik ve baskılı olarak söylerler (*a-bi-cim* gibi) Çok defa birinci şahıs zamirinin teklik şekli yerine çokluk şeklini kullanırlar. Geniş zaman, hâl, geçmiş ve gelecek zamanları çoğu zaman şimdiki zaman kipiyle anlatırlar. Söz gelişi: “Aslanım bu afili taahhütlüyü (en iyi tabancayı), bana kamaço (devir) edersen, hem benim fiyakalı değirmeni (saati) sana tosluyorum (veriyorum), hem de cereme olarak üstelik üç papel toka ediyorum; nasıl, fit misin, be abi?” “abcim dün akşam matizken avalın birini tongaya düşürüp iki evleğini zula ediyorum.”¹⁹

Hulki Aktunç, argoyu belli bir kesime mal etmenin doğru olmayacağını ima ederek, çocuğun yanında cinsel bir konuyu konuşan anne babanın birtakım argo nitelikli kavramları kullanabileceklerini fakat onların hırsız, dilenci, esnaf, kaba, bayağı, şerir, aşağılık, artist olmadıklarını ifade ediyor; argoyu “alan argosu” ve “genel argo” olarak ikiye ayırıyor:

“Genel argo: Alan argolarındaki sözcük dağarcığının zaman içinde oluşturduğu toplam sözcük ve deyim dağarcığı ile, bu dağarcığa dayalı konuşma biçimidir... Alan argosu: kendi sosyal çevreleriyle sınırlı yaşayan ve genel olarak toplumun, özel olarak da içinde buldukları topluluğun geri kalan kesiminden ayrılmak ve / ya da korunmak isteyen, yaşama ortam ve biçimleri birbirine yakın kişilerce yaratılıp benimsenmiş sözcükler, deyimler bütünü; sözcükler bütününe dayalı konuşma biçimi.”²⁰

¹³ Ahmet Caferoğlu, *age.*, s. 27.

¹⁴ Ahmet Caferoğlu, *age.*, Ferit Devellioğlu, *age.*, 18.

¹⁵ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1998.

¹⁶ Doğan Aksan, *age.*, s. 89.

¹⁷ Ahmet Caferoğlu, *age.*, s. 28.

¹⁸ Ahmet Caferoğlu, *age.* s. 27.

¹⁹ Ferit Devellioğlu, *age.*, s. 46.

²⁰ Hulki Aktunç, *Büyük Argo Sözlüğü*, Afa Yayınları, İstanbul 1990, s. 14.

Aktunç, birtakım ortak özelliklerden yola çıkarak argoyu, bir bakıma argo kullanan grupları altı ana kategoride incelemektedir: 1. Hırsız, dolandırıcı, yankesici argosu: Uyuşturucu kullananlar, kumarbazlar, kabadayı ve külhanbeyiler, dilenciler bu gruptadır. 2. Hapishane argosu: Yatılı okulda kalanlar, kışla çevresi ve denizciler. 3. Etnik azınlıkların, göçmenlerin argosu. 4. Cinsel argolar: eşcinseller ve fuhuşla uğraşanlar. 5. Esnaf argosu: Değişik meslek gruplarının argosu. 6. Sporcuların argosu.²¹

Caferoğlu, Burdur ve Muğla'da Geygel Yörüklerinin kendi aralarında konuştukları, argodan ayrı olarak, bir gizli dile rastlamıştır. Benzer şekilde gizli bir dil de Darende'de "Hazeynce" adıyla bir kısım esnaf arasında kullanılmaktadır.²² Bu gizli dilde söz dizimi yapısı genel dille aynı olmasına rağmen kelime kadrosu tamamıyla başkalık arz etmektedir: "Şu karkavdan lülük beşmiş hanıye beş. Lomburdak kerliyor poytanın kaşında. Kerliyor astar naştır. Lülükler diklemesin. (Hükümetten bir âmir gelmiş; çadıra gir. Silah duruyor yatağın yanında. Al, başka bir yere sakla. Âmir (onu) tanımasın."²³ *beşmek*: gelmek, girmek, getirmek, pişirmek, hazırlamak gibi birçok anlamda kullanılmaktadır. Caferoğlu'nun belirlediği gizli dildeki kelimelerin bir kısmı genel dilden alınmadır.

Türkiye'deki gizli diller üzerine en kapsamlı ve en yeni araştırmayı Kaymaz yapmıştır. Kaymaz eserinin başında Türkiye'deki gizli dil araştırmalarının geçmişini ve gizli dil, özel dil, argo ilişkisini ayrıntılarıyla değerlendirmiştir. Daha sonra da, Türkiye'deki gizli dilleri bilimsel araştırma yöntemleyle incelemiştir. Söz konusu eserde, bu gizli dillerde kullanılan tüm kelimelerin fonetik ve morfolojik açıdan değerlendirmesi yapılmış, kullanımlarıyla ilgili örnekler verilmiş ve karşılaştırmalı sözlük bölümünde anlamlandırılmıştır.²⁴

Bu yönüyle ve söz dizimi yapısı itibariyle gizli diller ile argo arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Ayrıca her ikisinin de amacı, istenmeyen kişi ve kesimlerle iletişimi kapatmaktır.

Sonuç

Mecazî düşünme yeteneği olan her topluluğun bir şekilde zamanla kendi argosunu oluşturacağı açıktır. Öğrencilerin, öğretmenlerin ve benzer grupların oluşturdukları argo ise masum niyetlidir; rezil değildir, mecazî iletişim ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Küfür ile, bağayı sözler ile kaba kültür argosu arasındaki ince ayrımın farkında olunmalı; mecazın gelişmesinin dilin gelişmesine katkıda bulunacağı kabul edilmelidir.

Argo alanında pek çok bilimsel araştırmaya ihtiyaç vardır. Eskilerin tabiriyle argoyu "İsân-ı erâzil (rezillerin dili)" olarak nitelendirip araştırma alanı dışına itmek, Türk dilinin ve kültürünün bir köşesini karanlıkta bırakmak demektir. Araştırmacılar bu konudan her ne kadar uzak dursalar da özellikle kültür argosu deşifre oldukça kendini yenilemektedir. "Aynasız, dikizlemek" gibi argo sözler, bu kültür argosunun deşifre olan kelimeleridir. Bilim adamları, araştırsalar da araştırmaları da argo, değişen zaman ve kültürle beraber bir şekilde varlığını sürdürecektir. Önemli olan, *genel argo*, *kültür argosu*, *küfür* ve *bayağı sözler* arasındaki farkı doğru algılayıp ona göre doğru bir tutum içerisinde olmaktır.

Kaynaklar

- A. Fikri, *Lûgat-ı Garîbe*, İstanbul 1307.
- Aksan Doğan, *Her Yönüyle Dil*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1998.
- Aktunç Hulki, *Büyük Argo Sözlüğü*, Afa Yayınları, İstanbul 1990.

²¹ Hulki Aktunç, *age.*, s. 11.

²² Cemil Gülseren, "Darende'nin Gizli Dili Hazeynce", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II, S.2, Şubat, Afyon 2001, s. 159.

²³ Ahmet Caferoğlu, *age.*, s. 35.

²⁴ Zeki Kaymaz, *Türkiye'deki Gizli Diller Üzerine Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2003.